

BİLGESAM

Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
Wise People Center for Strategic Studies

ANALİZ/ANALYSIS

Ermenistan Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Bölgesel Etkileri

Yadigar Nağıyev

TELİF HAKKI

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları BİLGESAM`a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; BİLGESAM`ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 08.04.2022

BİLGE İNSANLAR STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Telefon: +905319203512

Eposta: info@stratejistdergisi.com

YAZAR HAKKINDA

Yadigar Nağıyev Güney Kafkasya bölgesi üzerine, güvenlik, iř birliği, enerji güvenliği ve kimlik çalışmaları yapan araştırmacıdır. Bandırma Onyedil Eylül niversitesi`nde Uluslararası İlişkileri bölümünde Yüksek Lisans yapmaktadır. Ayrıca Güney Kafkasya Araştırmacısı olarak BİLGESAM bünyesinde stajer olarak görev almaktadır.

Ermenistan Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Bölgesel Etkileri

2018 yılında yaşanan Kadife Devrim, Ermenistan'da siyasi bir değişim dalgasını başlatırken, eski Başbakan Serj Sarkisyan da görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Sarkisyan'ın istifası sonrasında Ermenistan Başbakanı olarak göreve başlamış Nikol Paşinyan, Batılı devletlerin desteğiyle Rusya'yı dengeleme politikası yürütmeyi ve iç politikada etkili olabilmek için eski Cumhurbaşkanları Robert Koçaryan ve Serj Sarkisyan öncülüğündeki Karabağ Klanı'na yönelik tasfiyeleri sürdürmeyi amaçlamaktaydı. Paşinyan'ın "Ne Batı Ne Rusya"¹ çizgili bir dış politika tercih ettiği gözlemlenebilir. Özellikle, Nikol Paşinyan'ın İkinci Karabağ Savaşı yenilgisine rağmen 2021 Haziran parlamento seçimlerinde yeniden Başbakan seçilmesi, ülkedeki değişim dalgasının etkisini artırmıştır. İster değişim, isterse de Ermenistan Avukatlar Odası Başkanı Ara Zohrabyan ve Hetg tarafından, hakkında çifte vatandaşlığı bulunduğuyla ilişkin başlatılan soruşturmalar sonucunda, dönemin Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan, 13 Ocak 2022 tarihinde Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

Armen Sarkisyan'ın istifası sonrası, 3 Mart 2022 tarihinde muhalif partilerin boykotu ile düzenlenen seçimin ikinci turunda, Sivil Sözleşme Partisi'nin adayı Vaagn Hachaturyan, Ermenistan Cumhurbaşkanı seçildi. Vaagn Khachaturyan'ın "yetkiler değil, ortak akıl önemlidir" görüşünün, iç politikada Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki istikrara olumlu katkı sağlayacağı beklenmektedir. Zira, hükümette önemli görevlere atamalar, iç ve dış politikanın belirlenmesi hususunda daha önce yaşanmış krizlerin, Hachaturyan'ın, Levon Ter Petrosyan ve Nikol Paşinyan'a olan yakınlığından dolayı fazla yaşanmayacağı düşünülebilir. Özellikle, Rusya-Ukrayna Krizi'nin yaşandığı bir süreçte, Batı ve Rusya arasında dengenin ne kadar sürdürülebilir olduğu, Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmenin gelecek seyri, yeni Cumhurbaşkanı döneminde merak edilen konular arasındadır.

Analizde 3 Mart 2022 tarihli seçimin, Ermenistan iç politikasında istikrarı, dış politikada Batı ve Rusya arasındaki dengeyi ve Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmeyi nasıl etkileyeceğine cevap aranmaktadır. Ayrıca analizde, bölgesel güvenliğin ve iş birliğinin gelişmesi için Ermenistan'ın, Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmesi gerektiği ve Altılı Platform (3+3) kapsamında olumlu bir görev üstlenmesi gerektiği görüşü savunulmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Götüren Süreç:

Cumhurbaşkanı ve Başbakan Arasında Gerginlik

2015 yılı düzenlenen halk oylaması ile parlamenter yönetim sistemine geçiş yapan Ermenistan'da, Başbakan önemli güce sahipken, parlamento tarafından 7 yıl bir süre için seçilen Cumhurbaşkanı, Başbakanın kararnamelemlerini onaylamak, ülkeyi iç ve dış etkinliklerde temsil etmek gibi sembolik görevlerden sorumludur. Başbakan aynı zamanda ordunun Başkomutanıdır. Kadife Devrimi öncesinde 2018 yılı parlamento tarafından Başbakan seçilen Serj Sarkisyan, yeni sistemde, iktidarını sürdürebilmek için, Ermeni Diasporası ve kendisi ile zıt düşmeyecek dönemin Ermenistan'ın Birleşik Krallık'ta Büyükelçisi olan Armen Sarkisyan'ı, Cumhurbaşkanı adayı olarak göstermiştir. Armen Sarkisyan'ın seçildiği bu dönemde, devlet yönetimine ilişkin Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında uyum sağlandığı söylenebilir. 2018 yılında yaşanmış Kadife Devrim'i sürecinde, göstericilerle hükümet arasında önemli dengeyi gözetten Armen Sarkisyan, Başbakan Nikol Paşinyan'ın ikinci dönemine (2021) kadar ülke yönetiminde de etkinliğini sürdürmüştür.

Ülke yönetiminde, Karabağ Klanı'na karşı etkinleşen tasfiyeler ve Ulusal Güvenlik Servisi Başkanı Argiştı Kryamyan ve Emniyet Amiri Vladimir Gasparyan gibi önemli kişilerin görevlerinden uzaklaştırılması, Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki uyumu olumsuz etkilemiştir. Özellikle, 2020'de Azerbaycan ile yaşanmış İkinci Karabağ Savaşı'nda Nikol Paşinyan hükümetinin yenilgiye uğraması, sorunları daha da belirginleştirdi. Nikol Paşinyan'ı istifaya çağırarak, en geç 1 yıl içerisinde erken seçimlerin olmasını isteyen Armen Sarkisyan, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesine

¹ Armenia's foreign policy is neither pro-Western nor pro-Russian, we are pro-Armenian – PM's interview to RFI,

Armenpress, Erişim Tarihi: (05.04.2022), <https://armenpress.am/eng/news/942283.html>

ve mevkiler arasındaki uyumsuzluğun çözülmesine katkı sağlayacak anayasa çalışmalarının başlatılmasını önerdi.² Kamuoyunu doğru değerlendiren Nikol Paşinyan, kendisine yöneltilen suçlamayı “Rusya’dan alınan İskender füzeleri patlamadı” açıklamasıyla bertaraf etmeyi başardı. Bu açıklamasına göre, 25 Şubat 2021 tarihinde, Genelkurmay Başkanı Onik Gasparyan, Nikol Paşinyan’ın istifasını talep etti.³ Bunu kendisi aleyhinde bir darbe olarak nitelendiren Nikol Paşinyan, Gasparyan’ı görevden alacak kararnameyi iki kez Cumhurbaşkanı’na göndermesine rağmen ret cevabı aldı. Aldığı bu kararlar halkın olumsuz tepkisini kazanan Cumhurbaşkanı, 2021 yılında düzenlenen erken parlamento seçimlerinde Nikol Paşinyan’ın yüzde 53,95’lik oyla yeniden Başbakan seçilmesine de olanak sağladı.

Yeniden Başbakan seçilen Nikol Paşinyan güç kazanırken; güç kaybına uğramış dönemin Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan aleyhinde, çifte vatandaşlığı olduğuna ilişkin çeşitli suçlamalar dolu bir süreci de başlatmış oldu. İlk olarak, Ermenistan Avukatlar Odası Başkanı Ara Zohrabyan, 2003-2012 yıllarında Birleşik Krallık vatandaşı olan Armen Sarkisyan’ın, Cumhurbaşkanı seçilmesi için gerekli olan “son 10 yılı Ermenistan vatandaşı olmak” şartını karşılamadığını iddia etti. Bir diğer iddia, Organize Suç ve Yolsuzluk Projesi ortağı Ermeni medya platformu Hetq tarafından yapıldı. Bu iddiaya göre, Armen Sarkisyan, İngiliz Milletler Topluluğu’nun üyesi olan St. Kitts ve Nevis’in de vatandaşıdır.⁴ Yatırım programı ile St. Kitts ve Nevis’in vatandaşlığını kazanan Armen Sarkisyan, sadece Cumhurbaşkanı seçildiği 2018 yılında vatandaşlıktan ayrılmaya yönelik resmî işlemlere başvurmuştur. Hetq’e göre bu, onu yasal Cumhurbaşkanı yapmadığı gibi aldığı kararları da hükümsüz kılmaktadır.⁵ Kendisine karşı iddialar artarken, Armen Sarkisyan, 13 Ocak 2022 tarihinde, “Bu kesinlikle duygusal bir karar değil ve içinde belli bir mantık var. Cumhurbaşkanı hem iç hem de dış politikada devlet ve millet için en önemli meseleleri etkilemek üzere gerekli araçlara sahip değil” sözleri ile görevinden istifa etti. Sarkisyan’ın bu istifası sonrasında çifte vatandaşlığına yönelik sürdürülen soruşturmalar da durdurulmuştur.

3 Mart 2022 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve İstikrar Arayışları

Eski Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan’ın 13 Ocak 2022 tarihli istifası üzerine Ermenistan’da Cumhurbaşkanı seçimlerinin düzenlenmesi için hazırlıklar yapılırken, seçim kurallarının ne olacağı ve parlamentoda temsil edilen partilerden hangisinin aday sunma kriterini sağlayacağı büyük merak konusu oldu.

Ermenistan Anayasası gereği siyasi bir partinin Cumhurbaşkanı adayı sunabilmesi için en az 27 sandalyeye sahip olması gerekiyor. Lakin bu sayıyı sağlamak, parti adayının kazanacağı anlamına gelmediği gibi, seçim turları Cumhurbaşkanı seçilene kadar sürdürülmektedir. 20 Haziran 2021 tarihinde düzenlenen parlamento seçim sonucuna göre, Sivil Sözleşme Partisi yüzde 53.95, Ermenistan İttifakı yüzde 21.11, Onurum Var İttifakı ise yüzde 5.22’lik oya sahipti. Belirtilen oylar bağlamında, Cumhurbaşkanı adayı sunma imkânını sağlayamayan Onurum Var İttifakı’nın aksine, Sivil Sözleşme ve Ermenistan İttifakı bunu karşılamıştır. Gerek iktidar partisinin parlamentodaki çoğunluğu ve adayının Zengezur doğumlu olması, gerek halkın Karabağ Klânı’na olan güvensizliği ve savaş söylentilerini onaylamaması yüzünden beklenen desteği kazanamayacak muhalif partiler, doğal olarak seçimi boykot ederek, tüm sorumluluklardan uzak kalmayı tercih etmiştir.

3 Mart 2022 tarihinde muhalif partilerin boykotuna rağmen, toplanan Ermenistan Parlamentosu, Sivil Sözleşme Partisi’nin adayı Vahagn Khachaturyan’ı ikinci turda 71 oyla yeni Cumhurbaşkanı olarak seçti.⁶ Zengezur doğumlu olan ve Karabağ Klânı karşıtı Levon Ter Petrosyan’ın devlet başkanlığı döneminde danışmanı olmuş Vahagn Khachaturyan, Ermeni toplumunda deneyimli bir siyasetçi olarak bilinmektedir. Yüksek Teknolojilerden sorumlu Bakanlık yaptığı dönemde, Çin ve Birleşik Krallık gibi ülkelerle devamlı görüşmelerde bulunan Vahagn Khachaturyan, sık sık ülkenin teknolojik altyapısının yenilenerek, teknolojik ihracatının artırılmasının öneminden bahseden biri olarak bilinmektedir. Özellikle, Nikol Paşinyan’ın, sanayi

² Live updates: Armenian President calls on Pashinyan to resign, Ocmedia, Erişim Tarihi: (10.03.2022), <https://oc-media.org/live-updates-armenian-president-calls-on-pashinyan-to-resign/>

³ Vladimir Rozanskij, Yerevan’s Nikol Paşinyan clashes with Army chiefs, Erişim Tarihi: (10.03.2022), <https://www.asianews.it/news-en/Yerevan's-Nikol-Pashinyan-clashes-with-Army-chiefs-52450.html>

⁴ Arzu Geybullayeva, Armenian president resigns amid dual-citizenship scandal, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://globalvoices.org/2022/01/27/armenian-president-resigns-amid-dual-citizenship-scandal/>

⁵ Samson Martirosyan Edik Baghdasaryan, The Pyramid of Lies Collapsed: President Armen Sarkisyan Had to Resign, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://hetq.am/en/article/140389>

⁶ Vahagn Khachaturyan is elected President of Armenia in 2nd attempt, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://news.am/eng/news/689611.html>

destekleyecek altyapı oluşturma istekleri hususunda onun, olumlu çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Vahagn Khachaturyan'ın eski çalışmalarından ziyade 3 Mart 2022 tarihinde parlamentoda yaptığı konuşmasının dikkatlice incelenmesinde fayda var.

İç politikaya yönelik, “Şimdi yolsuzluğun azalmasının ve rekabet gücünün alternatiflerinin artması gerektiğini tekrar ediyorum. Bunlar, Ermenistan'ın ekonomik kalkınmasına kaktı sağlayacak en iyi araçlardır.”, “Hukukun üstünlüğü hepimiz için yüce bir değerdir. Mülkiyet dokunulmazlığı da Anayasa tarafından kabul edilmiştir. Hangi pozisyonda olduğumuz önemli değil, hepimiz eşitiz ve vergi ödeyerek bu eşitlik hakkını yerine getiriyoruz. Diğer bir deyişle, hepimiz devlet ve kânun karşısında eşit olacağız.”. Başbakan ile uyumlu çalışacağına ilişkin açıklamalarda bulunan Vahagn Khachaturyan'a göre, yetkiler değil, ortak akıl önemlidir. Vahagn Khachaturyan, sorunların çözümünde, parlamentonun, hükümetin ve sivil toplum kuruluşlarının, Cumhurbaşkanı ile istişare içerisinde çalışması gerektiğini, ülke ekonomisinin gelişmesi ve istikrarın sürdürüle bilmesi için ülkenin güvenlik kapasitesinin güçlendirilmesinin önemli olduğu fikrini savunmaktadır.⁷ Dış politikaya yönelik şimdilik, “Arzumuz bölgede istikrarı sağlamak olmalı ve bunun için en iyi garanti güvenlik sistemlerine sahip olmaktır”, “Konuşmak ve müzakere etmek, tartışmaktan, savaştan veya kimseye güç göstermekten daha iyi bir yoldur. Bilgi ve becerilerle güç gösterebiliriz” açıklamalarında bulunmuştur.⁸ Cumhurbaşkanı Vahagn Khachaturyan'ın bu açıklamalarının ülke iç ve dış politikasına muhtemel etkileri incelenmelidir. İç politikaya yönelik açıklamalarına göre ülkede; Ulusal Güvenlik Birimi'nin iç ve dış tehditlere karşı güçleneceği, Karabağ Klanı'na yönelik tasfiyelerin keskinleşeceği, Azerbaycan ile sınırda yaşanan çatışmaların azalacağı, yolsuzlukla etkin mücadelenin, teknoloji alanında çalışmaların artırılacağı ve Başbakan ile daha uyumlu iletişimin sağlanacağı öngörülebilir.

Dış politikaya ilişkin açıklamaları ise; daha dengeli dış politikanın izleneceği, komşu devletlerle ilişkilerin güçlendirileceği, Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmenin ve Azerbaycan ile barış antlaşmasının imzalanarak, sınırların açılmasına yönelik çalışmaların hızlandırılacağı öngörelere bilir. Bütün bu olumlu öngörelere rağmen, tüm vatandaşların Cumhurbaşkanı olacağını iddia eden Khachaturyan, 3 Mart 2022 tarihli seçimde sadece aday olduğu Sivil Sözleşme Partisi'nin oyunu kazana bilmiştir. Gelecekte iktidar ve muhalefet arasındaki diyalog, ülkenin dış politikasındaki kazanımlarına göre farklı şekillenebilir.

Batı ve Rusya Arasındaki Denge Ne Kadar Sürdürülebilir?

SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlık kazanan Ermenistan, milliyetçi söylemleri ve toprak iddiaları yüzünden komşuları (İran ve kısmen Gürcistan hariç) ile gergin ilişkilere sahiptir. 1994 yılına gelindiğinde, Azerbaycan topraklarının yüzde 20'ni işgal eden Ermenistan, Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye enerji işbirliği karşısında ekonomik tecride maruz bırakılarak bölgesel projelerden dışlanmıştır. Kendisine karşı oluşturulan konjonktür yüzünden ülke gerek ekonomik gerek askerî alanda 2018 yılı yaşanan Kafide Devrimi'ne kadar Rusya güdümünde varlığını sürdürmüştür. Yaşanan Kadife Devrimi sayesinde Başbakan seçilen Nikol Paşinyan, Batı ve Rusya arasında gözetttiği denge doğrultusunda, başta Karabağ Sorunu'nun çözümü olmakla, AB ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. 2022 Nisan seçimleri için Ermeni Diasporası'nın desteğini kazanmak isteyen Fransa devlet başkanı Emmanuel Makron ve bazı AB'li yöneticilerin desteğine rağmen, Rusya, İkinci Karabağ Savaşı'nda yenilen Ermenistan üzerinde, kendi etkisini daha da güçlendirmiştir. Dünya Bankası'nın 2019 yılında yayınladığı verilere göre, Ermenistan'ın Rusya ile ticaretindeki açık -769 milyon dolara ulaşmıştır.⁹

2021 yılına gelindiğinde Başbakan seçilen Nikol Paşinyan'ın, kazandığı özgüven ile Batı ve Rusya arasında gözetttiği denge politikaları, Batılı devletlerin bölgeye yönelik etkisini azaltacak Altılı Platform (3+3) ile hüsrana uğrayabilir. Çünkü Batı'nın azalan etkisini Rusya, kolaylıkla telafi edecek ve iç politikada Karabağ Klanı'nın yeniden etkinleşmesine moral sağlayacaktır. Belirtilen bu tehlikeleri algılayan Nikol Paşinyan gerek Batılı devletlerle ilişkilerini gerek Türkiye ve Azerbaycan ile başlattığı normalleşmeyi, Rusya'nın yüksek hassasiyetini dikkate alarak sürdürmektedir.

⁷ New president of Armenia: who is he and what does he intend to do, JAMnews, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://jam-news.net/new-president-of-armenia-who-is-he-and-what-does-he-intend-to-do/>

⁸ Presidential candidate says Pashinyan Administration's vision of peaceful development era is entirely acceptable,

Armenpress, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://armenpress.am/eng/news/1076899/>

⁹ Armenia trade balance, exports and imports by country 2019, World Bank, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ARM/Year/2019/TradeFlow/EXIMP/Partner/by-country>

Nitekim, AB'nin ev sahipliğinde gerçekleşecek Azerbaycan ve Ermenistan liderlerinin Brüksel ziyareti öncesinde, Nikol Paşinyan, Rusya'nın daveti üzerine Azerbaycan lideri İlham Aliyev ile 26 Kasım 2021 tarihinde düzenlenen Soçi görüşmesine katılmıştır. 10 Ocak 2022 tarihindeyse, Kazakistan'da yaşanan olayların bastırılmasına destek için 70 Ermeni askerinin katılımıyla, KGAÖ bünyesindeki operasyonlarda da yer almıştır. Zira Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı işgal harekâtı sonrasında Rusya ve Ermenistan liderlerinin görüşmesi çeşitli söylentileri doğurmuş, Ermeni askerlerinin Rusya safında Ukrayna'daki çatışmalarda katılımına dair söylenti, ülke resmî kaynaklarınca yalanlanmıştır. KGAÖ ülkelerinin Rusya safında savaşta katılımına ilişkin açıklamada bulunan Sivil Sözleşme Partisi Milletvekili Vahagn Aleksanyan, savaşın Rusya topraklarında olmadığını altını çizmiştir. Buna karşılık, ister Nikol Paşinyan isterse de çeşitli devlet adamları, dengeli açıklamalarla, sorunun diplomatik yolla çözümünü desteklediklerini belirtmiştir. 2 Mart 2022 tarihinde düzenlenen Rusya'yı kınamaya ilişkin toplanan BM Genel Kurulun'da 35 ülke gibi Ermenistan'da çekimser oy kullanmıştır. Ermenistan'ın, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Ukrayna'ya sadece insani destek sağladığı bilinmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, hem Rusya safında yer alan ülkenin hem de Batı karşısında yer almadığını göstermeye çabalamasının nedeni, ülkenin jeopolitik ve güvenlik ihtiyaçlarından ziyade denge politikasını sürdürmeye çalışması olarak yorumlanabilir.

Rusya-Ukrayna Krizi sürerken Nikol Paşinyan'ın 9 Mart'ta Fransa'ya düzenlediği ziyaret tartışmalar doğurdu. Görüşme esnasında Nikol Paşinyan ve Emmanuel Makron'un ikili ilişkilerden bahsetmesi ve Karabağ Sorunu'nun AGİT Minsk Grubu aracılığıyla çözülmesine ilişkin karşılıklı mutabakata varılması, Rusya için hem olumlu hem de olumsuz sonuçlanabilir. Ukrayna ile kriz yaşayan ve Batı yaptırımlarına maruz kalan Rusya'nın AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlığını Fransa ve ABD'li mevkidaşlarıyla sürdürmesi, Ukrayna ile yaşadığı krizin çözümünde uzlaşma için diyalog kapısı açarken zira bölgedeki barışa koruma konumunu da olumlu etkileyebilir. Olumlu tarafının yanı sıra AGİT'in bölgeye yeniden gelmesiyle, arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya üzerine uyguladığı stratejileri açısından, Rusya'ya risk teşkil etmektedir. Şüphesiz ki, Rusya'nın bölgeye ilişkin endişesi boşuna değil. Nitekim Ukrayna Krizi sonucunda bölgede azalacağı varsayılan Rusya'nın etkisini, Nikol Paşinyan, AGİT aracılığıyla, bölgede AB'nin etkisini artırarak telafi etmeyi düşünmektedir. Çünkü, azalan Rusya etkisini, Türkiye ve Azerbaycan kolayca telafi edebilecektir. Bu ise önkoşulsuz başlatılan görüşmelerde Ermenistan'ın elini daha da zayıflatacaktır. Bu bağlamda, Fransa görüşü sonrasında Rusya ile düzenlenecek liderler görüşmesinin tarihi belli değilken, Nikol Paşinyan, 6 Nisan tarihinde Brüksel'de Azerbaycan lideri İlham Aliyev ile görüştü. Bu, ülkenin belirtilen varsayım doğrultusunda, bekle ve gör politikası uyguladığını göstermektedir. Fakat belirtilmelidir ki, ülkenin, Ukrayna ile yaşanan gerginlikten dolayı Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisi azalacak varsayımı, daha şimdiden etkisini kaybetmiş gözükmektedir. Nitekim, Rusya-Ukrayna krizi başladığı 24 Şubat'tan itibaren Rusya vatandaşları tarafından Ermenistan'da 268 yeni şirket kurulmuştur. Bu şirketlerin sayısının, Rusya-Türkiye ekonomik ilişkilerinden dolayı da artacağı öngörülebilir. Üstelik AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarından biri olan Rusya, örgütteki konumundan dolayı, Ermenistan'ın hedeflerini engellemek için çeşitli enstrümanlara sahiptir.

Denge Politikası İçin Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan İle Normalleşmesi Şart!

Tarihsel süreç içerisinde, Ermeni Diasporası'nın etkisi ile geliştirilen "Büyük Ermenistan", "Batı Ermenistan" ve "Karabağ" iddiaları yüzünden Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkiler gelişmemiştir. Üstelik bu hedefleri için, Türk ve Azerbaycanlı sivilere karşı terör olaylarını düzenleyen Ermenistan, ilişkileri onarılmaz hale sokmuştur. Buna rağmen, 2008 yılında yaşanan Rusya-Gürcistan savaşını kendi hakimiyeti için tehlike olarak algılayan Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, denge kurmak adına Batı'nın desteğiyle Türkiye ile normalleşmeye yönelik çalışmaları başlatmıştır. 2009 yılına gelindiğinde, taraflar arasında normalleşmeye ilişkin protokoller imzalanmışsa da Ermenistan'ın Karabağ Sorunu'nun çözümü için teşebbüste bulunmaması ve sözde 1915 Ermeni Soykırımı'nın Türkiye tarafından tanınmasını istemesi, bu süreci başarısız kılmıştır.

2020 yılında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı sonrasında, Rusya'ya karşı denge kazanmak adına Ermenistan, Türkiye ile önkoşulsuz normalleşmeye yönelik çalışmaları yeniden başlatmıştır. Nikol Paşinyan'ın ikinci döneminden (2021) itibaren ister Ermenistan isterse de Türkiye ve Azerbaycan liderleri tarafından normalleşme bağlamında, olumlu sinyallerin verildiği söylenebilir. Paşinyan, "Türk kamuoyundan bazı net olumlu sinyaller alıyoruz. Bu sinyalleri değerlendireceğiz, olumlu sinyallere olumlu sinyallerle cevap vereceğiz" ve "Biz dün de ilişkilerimizi önkoşulsuz olarak düzeltmeye hazırız, bugün hâlâ buna hazırız. Ankara ve Erivan arasında karşılıklı güven atmosferi yaratılabilmek için ilişkileri önkoşulsuz olarak sürdürmeye

hazırız.” açıklamalarında bulunmuştur.¹⁰ Bu açıklamalarından ziyade Ermenistan, Rusya ve AB'nin arabuluculuğunda düzenlenen, Soçi ve Brüksel görüşmelerinde Azerbaycan ile etkin katılım göstermiştir. Azerbaycan-Ermenistan-Türkiye demir yollarının onarılması gibi Ermenistan'ın bu tarz beyanlarına cevaben, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de “Ermenistan'dan iyi niyet görürsek barış için çalışmaya başlayabiliriz” cümlesiyle süreci olumlu değerlendirmiştir.¹¹

2020 yılında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı etkisiyle, Ermenistan-Türkiye arasında, 2009 yılında yarım kalan normalleşme süreci yeniden başlatılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'yi ABD'de Büyükelçilik görevi yapmış deneyimli diplomat Serdar Kılıç, Ermenistan'ı Parlamento Başkan yardımcısı Ruben Rubinyan temsil etmektedir. Heyetler arasında 14 Ocak ve 24 Şubat tarihlerinde gerçekleşen Moskova ve Viyana görüşmeleri, 12 Mart 2022 tarihinde Türkiye'nin ev sahipliğinde düzenlenen Antalya Diplomasi Formu'na Ermenistan Dışişleri Bakanı Ararat Mirzoyan'ın katılım göstermesiyle taçlanmıştır. Nitekim Mirzoyan'ın bu ziyareti Ermenistan hükümeti adına cesur adım sayılmalıdır. Görüşme esnasında, Türkiye ile başlayan uçak seferlerinin yarattığı kazanımlardan bahseden Mirzoyan'ın, normalleşmeyi Ermeni halkı da destekliyor açıklaması gelecek ilişkiler için olumlu yorumlanabilir. Üstelik, bu süreci destekleyen Rusya'nın, gelişen Türkiye-Ermenistan ilişkilerini, Batıyı dengelemek adına kullanmak istediği gözlemlenebilir.

14 Mart 2022 tarihine gelindiğinde, Türkiye ev sahipliğinde düzenlenen Antalya Diplomasi Formu'nda katılım gösteren Azerbaycan ve Ermenistan tarafları barış antlaşmasına ilişkin çeşitli teklif ve açıklamalarda bulundu. Bu süreci, Ermenistan tarafına 5 maddelik teklif sunarak Azerbaycan başlattı. Bu teklifte, devletlerin birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıması, toprak iddialarından vazgeçmesi, toprak bütünlüğüne karşı şiddete başvurmamaları, devlet sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların başlatılması ve iki ülke arasında taşımacılık ve iletişimin açılarak, ilgili alanlarda iş birliğinin kurulması gibi temel istekler yer almaktadır. Azerbaycan'ın bu konstrüktivist teklifine karşın Ermenistan Dışişleri bakanı Ararat Mirzoyan, 1991 yılında bağımsızlık kazanan her iki devletin zaten birbirlerinin sınırlarını tanıdığını ve Dağlık Karabağ bölgesi konusunda taviz vermeyecekleri gibi provokatif açıklamalarda bulundu. Bu açıklamaya karşın, Azerbaycan teklifini onaylayan Ermenistan tarafı, kendi isteklerinin de teklifte karşılık bulmasını istemektedir. Ek olarak, Dağlık Karabağ meselesinin sadece sorun olmadığı, haklar meselesi olduğunu savunan Mirzoyan'ın göre, sorun AGİT Minsk Grubu (ABD, Fransa ve Rusya) aracılığıyla önkoşulsuz çözülebilir.

Azerbaycan'ın sunduğu 5 maddelik teklifin ve Ermenistan'ın isteklerinin temelinde yatan nedenler incelenmelidir. Rusya-Ukrayna krizinin sürdüğü bu süreçte, AB'nin artan enerji ihtiyaçlarının karşılana bilmesi için, mega projelere Türkiye ile öncülük eden Azerbaycan, bölgede istikrara ihtiyaç duymaktadır. Hatırlanacağı üzere, 2020 yılı yaşanan Tovuz olaylarında Ermenistan'ın AB'nin enerji tedariki açısından önemli boru kemerlerini hedef alması, Azerbaycan'ın en büyük enerji güvenlik tehditlerinden biriyken, Ermenistan ile mevcut sorunun uzun vadeye yayılması, ülkenin enerji diplomasisine zıtlık teşkil etmektedir. Nitekim, Rusya-Ukrayna krizinden dolayı 100 doların üstünde işlem gören Azerbaycan petrolünün istikrarlı satışının sürdürülmesi, Karabağ bölgesindeki yeniden yapılanma süreci ve bölgede birlikte yaşayacak Azerbaycanlı ve Ermeni siviller arasında planlanan etkileşim için büyük önem taşımaktadır. Bu hususta, barış antlaşmasının imzalanması ve karşılıklı iş birliğinin güçlendirilmesi için Azerbaycan, Ermenistan tarafına daha çok güvenlik ve iş birliği esaslı tekliflerde bulunmuştur. Azerbaycan'ın bu denli güvenlik ve iş birliği esaslı hassasiyetine karşın Ermenistan tarafı, Rusya'yı dengelemek adına AGİT aracılığıyla Batı'yı sürece dahil etmeyi hedeflemektedir. Fakat unutulmamalıdır ki, bu girişim, 3+3 projesindeki Ermenistan'ın katılımını, Türkiye ve Azerbaycan ile sürdürülen normalleşme sürecini zorlaştırabilir. Zira Ermenistan'ın bu çabaları, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne sorun teşkil ederken, 10 Kasım 2020 tarihli antlaşma gereğince arabulucu olan Rusya devlet başkanı Putin'in imzasını da itibarsızlaştırmaktadır.

Belirtilen süreci takiben, ayrılıkçı Ermeniler'in yaşadığı Karabağ bölgesinde 8-28 Mart tarihlerini kapsayan süre zarfında gazın nakline ilişkin teknik sorunlar yaşandı. Ermeni tarafının mübalağasına rağmen, gaz boru hattını onaran Azerbaycan tarafı, Ermenistan ve ayrılıkçılar üzerinde ne denli etki sahibi olduğunu da kanıtlamış oldu. Üstelik, bu olaylar yaşanırken, çeşitli eylem ve açıklamalarla Azerbaycan ile barış antlaşmasının imzalanması, toprakların

¹⁰ “Son dakika: Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'dan Türkiye açıklaması”, Posta, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://www.posta.com.tr/son-dakika-ermenistan-basbakani-pasinyandan-turkiye-aciklamasi-2364331>,

www.posta.com.tr/son-dakika-ermenistan-basbakani-pasinyandan-turkiye-aciklamasi-2364331,

¹¹ Celine Aemissegger, Aliyev ready to talk with Armenia, but not about Karabakh, (Erişim Tarihi: 10.03.2022), <https://www.efc.com/efe/english/destacada/aliyev-ready-to-talk-with-armenia-but-not-about-karabakh/50000261-4643349>

belirlenmesi ve Zengezur Koridoru'na ilişkin zaman kaybı yaşatan Ermenistan tarafına önemli iki mesaj da verilmiş oldu. 11 Mart 2022 tarihinde Bakü ve Tahran hükümetleri arasında, Azerbaycan'ı, Nahçıvan ve Türkiye'ye bağlayacak geçiş güzergâhına ilişkin antlaşmanın imzalanması, Ermenistan'sız da sürecin işleyebileceğini gösterirken, uluslararası hukuk gereğince, Azerbaycan'ın Faruh bölgesi üzerinden ilerlemesi, bir daha Nikol Paşinyan hükümetinin planlarını bozdu. Şayet, Ermenistan'ın provokatör açıklama ve eylemleri devam ederse, uluslararası hukuk gereğince Azerbaycan, kendi toprak bütünlüğünü sağlamak adına, Karabağ'daki ayrılıkçı silahlı Ermeniler'e karşı anti terör operasyonlarını başlatabilir. Bu operasyonların başladığı taktirde Türkiye, ister Ukrayna krizinin çözümündeki mevcut arabuluculuğu rolüyle isterse de Rusya'nın yatırımlarının güvenliği gibi konulardaki etkisiyle Rusya'yı dengeleyebilir. Belirtilen hususlardan ziyade Ermenistan hükümetinin Batı söylemlerini bertaraf etmek adına Rusya da Azerbaycan'ın Faruh bölgesindeki ilerlemesi örneğinde olduğu gibi, Azerbaycan'a karşı sözde tepki gösterebilir. Nitekim Rusya'nın bu tutumundan dolayı ister Nikol Paşinyan isterse de çeşitli siyasetçiler, Azerbaycan'ın eylemine tepkisizlik gösterdiği için Rusya tarafını suçlamakta. Ek olarak belirtilmelidir ki, Azerbaycan AGİT'li çözümden de geri durmayacaktır. Aksine, Batı'nın Rusya-Ukrayna krizi yüzünden dolayı artan doğal gaz talebini karşılamada önemli konum kazanan Azerbaycan, bunu Ermenistan'ın planlarını bertaraf etmek için de kullanabilir. Bugünlerde Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara Gürcistan'ın da dahil olması, Ermenistan'a karşı Rusya'nın yanında Azerbaycan'ın elini güçlendirecektir.

Taraflar arasında sürdürülen ökoşulsuz normalleşmenin yeni Ermenistan Cumhurbaşkanı Vahagn Khachaturyan döneminde de sürdürüleceği öngörülebilir. Fakat AGİT'li çözüm yolunda ısrar gösteren Nikol Paşinyan yönetiminin ister 3+3 projesinde katılımı isterse de Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmesi zorlaşabilir. Bu zorlaşmaysa, ülke üzerinde Rusya ve Karabağ Klanı'nın yeniden etkinlik kazanacağı anlamına gelmektedir. Bunun önlenmesi için Ermenistan yönetiminin, Karabağ'daki Ermeni ayrılıkçı gruplarına olan mevcut desteğini azaltması, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıyarak, Azerbaycan ile 10 Kasım üçlü beyannameye sadık bir şekilde barış antlaşmasını imzalaması gerekmektedir.

Sonuç

13 Ocak 2022 tarihinde eski Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan'ın görevinden istifası, 2018 yılından itibaren ülkede süren değişimlerin somutlaşması adına itici güçtür. İç politikada Cumhurbaşkanı ve Başbakanı arasında denge ve iş birliği sağlanırken bu kazanım, dış politikada hedeflenen, Denge ve Normalleşme kavramlarını daha da görünür kılacaktır. İç (Karabağ Klanına karşı direnç) ve dış kazanımlarından dolayı, jeopolitik ve güvenlik ihtiyaçları bağlamında, güçler arasında dengeyi gözetmek için Nikol Paşinyan hem Batı hem de Rusya ile ilişkilerini dinamik tutmaya çalışmaktadır. Rusya'nın etkisinden dolayı Batı ile ilişkilerini Rusya'nın tavsiyeleri doğrultusunda geliştirmeye çalışan Nikol Paşinyan, B planı olarak eski hasımları Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmeyi başlatmak zorunda kalmıştır.

İkinci Başbakanlık döneminden itibaren Nikol Paşinyan, Rusya'yı dengelemek adına, Altılı Platform (3+3) projesinde katılım göstererek, Batı, Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Fakat 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna krizi sonrasında bölgede Rusya'nın etki kaybetmesiyle Türkiye ve Azerbaycan karşısında denge kaybedeceği riski, Nikol Paşinyan'ı yeni politikalar uygulamaya zorlamıştır. Oluşan güvenlik riskleri doğrultusunda bu sefer, artması ihtimal edilen Türkiye ve Azerbaycan'ın etkisini dengelemek adına Ermenistan, Azerbaycan ile barış antlaşmasını AGİT Minsk Grubu tavsiyesi doğrultusunda imzalamayı istemektedir. Fakat Ermenistan üzerinde artan ekonomik etkisi ve AGİT'li çözümden Rusya'nın etkin enstrümanlara sahip olması, ülkeyi hedeflerini gerçekleştirmede zorlayacağı benzer. Zira Azerbaycan, 11 Mart tarihinde İran ile varılan antlaşma örneğinde olduğu gibi, Ermenistan'ın katılımı olmadan da bölgesel projelerin sürdürülebileceğini, Karabağ'da yaşayan ayrılıkçı Ermeniler'in Azerbaycan'a ne kadar bağımlı olduğunu ve uluslararası hukuka uygun talepleri gözetilmedikçe Faruh ilerlemesinde olduğu gibi Karabağ'da yaşayan ayrılıkçı silahlı Ermeniler'e karşı anti terör operasyonları düzenleyebilecek gücü olduğunu gösterdi. Bu operasyonlara, Türkiye faktörü ve Azerbaycan ile müttefik olmasından dolayı Rusya'nın pek engel olmayacağı öngörülebilir. Belirtilen zaafı karşısında Ermenistan'ın bölgesel projelerden faydalana bilmesi, Batı ve Rusya arasındaki dengeyi gözetmesi için, Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşmesi şarttır. Nitekim Ermenistan, sadece normalleşme yoluyla, Batı ile ekonomik ilişkilerini geliştirebilir.